

Jesper Lohmann

Fællesskab og negativitet - Jean-Luc Nancys reaktualisering af Hegel

Det er vi, der er udstillede, og det er derfor til os, vi er udstillede.

Jean-Luc Nancy

Den franske filosof Jean-Luc Nancy (1940-)¹ er *fællesskabets* tænker. I mere end tyve år har hans tekster været præget af et insisterende forsøg på at udfolde en fællesskabstanke. For Nancy er fællesskabet ikke kendetegnet ved et stabilt, uforanderligt væsen, som alle dets medlemmer har tilfælles, snarere er det karakteriseret ved et fravær af substans. Ikke desto mindre opererer Nancys fællesskabstanke på et ontologisk niveau² hvor fællesskab blot indebærer, at der altid allerede er en mangfoldighed: ”Fællesskab betyder...at der ikke er en singular væren uden en anden singular væren, og at der derfor er, hvad man... kunne kalde en oprindelig eller ontologisk ’socialitet’” (Nancy 1999: 71).

Det er i denne sammenhæng, at Nancy har udfoldet gentagende læsninger af Hegel. I det følgende fokuseres på to af disse læsninger. I den første tekst fra 1981, ”La juridiction du monarque hégélien”, udfolder Nancy en dekonstruktiv læsning af Hegels *Philosophie des Rechts*. Den anden tekst, monografien *Hegel: L'inquiétude du négatif* (1997), tilbyder en provokerende nylæsning og reaktualisering. Monografien tilbageviser den læsning af Hegel, der ser ham som tænkeren, der beskriver det store, anonyme og substantielle Geist-subjekts auto-udvikling, som i en dialektisk bevægelse vender tilbage til sig selv ophævende det enkelte individ i det absolutte, selvidentiske fællesskab (Nancy 1997: 113). Hermed gør Nancy op med den generelle anti-hegelianisme, der kendetegner samtidens franske filosofi (Jf. Hardt 1993: X). Det kan dog diskuteres, hvorvidt Nancy egentlig skriver en monografi om Hegel, eller om han snarere benytter Hegel som en tilskyndelse til at udfolde sin egen filosofi. Nærværende

artikel ønsker ikke at indgå i denne diskussion. Artiklen vil derfor heller ikke diskutere, hvorvidt Nancys tekster giver et retfærdigt eller korrekt billede af Hegel. I stedet fokuseres på det mere interessante aspekt, at Nancy forsøger at reaktualisere Hegel bl.a. ved at inddrage negativiteten, der har været genstand for en vedvarende kritik af Hegel, idet forskelsbegrebet synes at have taget negativitetens plads (Jf. Deleuze 1968; 1)³. De følgende sider præsenterer den fællesskabstanke, der lader sig udfolde i Nancys Hegel læsninger. Afslutningsvis argumenteres kort for, at denne ontologiske fællesskabstanke kan og bør udgøre et væsentlig bidrag til den aktuelle samfundsdebat.

I

”La juridiction du monarque hégélien” (1981) er en af Nancys første læsninger af Hegel. Skønt Nancys egentlige ærinde er at spørge til *det politiskes væsen*, er teksten samtidig en analyse af fællesskabets status i Hegels *Grundlinien der Philosophie des Rechts*. Et fornuftigt bud på fællesskabet vil tilsyneladende være Staten, da staten ikke i første omgang skal forstås som en empirisk organisering af mellemmenneskelige relationer. Derimod er staten ”foreningen som sådan” (*die Vereinigung als solche*), som det hedder hos Hegel. Staten karakteriseres, ikke som en regulering eller kontrol af (intersubjektive) relationer, men som en aktualisering af fællesskab eller samlingen som sådan. Denne aktualisering finder sted via monarken, idet monarken er statens enhed, ikke som statens øverste individ, men som en mand i overskud, eller ”staten *qua* individualitet”. ”Monarken *er* fuldendelsen af forholdet – som forhold med sig selv. Problematikken, der vedrører ham, er således mindre en politisk problematik, end problematikken om det politiskes eksistens som sådan” (Nancy 1981: 59). Det afgørende er, at monarken, som det politiskes væsen, aktualiserer samlingen i en konkret enhed, nemlig sin egen individualitet. Der sker en identificering af enhederne i aktualiseringen, hvorved samlingen gøres til en aktuel enhed. Idet væsnet realiseres eller aktualiseres som en enhed, gives der udtryk for, at væsnet er stabilt, hvorfor det ikke drejer sig om en aktualisering af noget virkeligt, men om en forsøgt realisering af et (u)muligt væsen, da væsnet, som vi vil se, ikke kan være stabilt. Spørgsmålet er dog, om monarken ikke lader noget andet end dette stabile væsen skinne igennem. Ifølge en hegeliansk dialektik, hvor det andet skal ophæves (og bevares) i det samme, er det nødvendigt i forsøget på at realisere det politiskes væsen som statens enhed at gå ud af sig selv for derigennem at tilegne sig selv i sandhed, da man konstitueres i den andens anerkendelse af én selv. Forholdet til den anden anses for at være et nødvendigt skridt på vejen til etableringen, realiseringen, aktualiseringen af én selv, af selvet, af enheden. Men *forholdet (sui generis)* til-

deles ikke nogen væsentlig rolle i sig selv. Skønt det opbevares, skal forholdet ophæves – eller burde ophæves – nydeligt i selvets tilbagevenden til sig selv. For den tidlige Nancy er Hegels filosofi om staten således kendetegnet ved en subjektivitetslogik, idet der er tale om en ”absolut subjektivitet, som den hegelske stat virkeliggør” (Nancy & Lacoue-Labarthe 1981: 22).

Hegels rets- eller stats-filosofi udelukker derfor tilsyneladende spørgsmålet om fællesskabet som sådant, skønt den tildeler det en vigtig rolle på vej til etableringen af subjektet, Staten. Alligevel antyder Nancys læsning, at der er et potentiale i Hegels *Philosophie des Rechts* med hensyn til en undersøgelse af fællesskabet. Eller rettere: Problemet vedrørende fællesskabet spøger i baggrunden, men der er en grund til, at dette spørgsmål ikke er trængt op til overfladen hos Hegel. I det omfang Hegels tænkning forbliver en politisk filosofi, lader spørgsmålet sig ikke stille. Det er og bliver et grænsespørgsmål for enhver traditionel politisk filosofi, der søger at definere et stabilt væsen. Vi forsøgte at bestemme staten som fællesskabet, da staten hos Hegel i hvert fald er mere end blot et spørgsmål om magtmekanismer. Nu må vi erkende, at det også er nødvendigt at drage en forskel mellem staten og fællesskabet, da staten netop fortrænger spørgsmålet om fællesskabet. Stilles spørgsmålet, sker det kun under forudsætning af dets opløsning i en højere enhed. Opløsningen eller ophævelsen af fællesskabet er monarkens *forudsatte* betingelse. Uden denne forudsætning ville det være umuligt at aktualisere statens sandhed i monarken som dens aktuelle enhed.

Nancys artikel påpeger, at Hegel ikke formår at etablere enheden og dermed overvinde fællesskabet. Det er dog vigtigt, at vi ikke misforstår Nancys ærinde i denne sammenhæng. Man kunne af ovenstående også formode, at Nancy ville kritisere Hegel for ikke at have fundet fællesskabets oprindelse eller dets stabile, evigtgyldige væsen. Dette er imidlertid ikke tilfældet. Formulerede Nancy en sådan kritik, ville han selv blive offer for den logik eller tænkning, han prøver at undslippe. Herved forudsættes nemlig, at der findes en substans eller et uforanderligt væsen i fællesskabet – og ikke accepteret at fællesskabet ”blot” er fællesskab.

For Nancy er det netop Hegels ”uformåen”, der viser vejen. I det øjeblik hvor forsøget på at etablere det absolutte Subjekt bryder sammen, ser Nancy styrken i Hegels projekt, fordi det således antyder fællesskabets grundlæggende karakter. Med andre ord er det, når det politiske (staten, totaliteten, det absolutte Subjekt) trækker sig tilbage, at fællesskabet viser sig, men som *tilbagetrukket*. Fællesskabet viser sig i og for filosofien, som det der uundgåeligt er trukket tilbage derfra, hvorved det viser *separationen* (idet den er indikeret i separationen, der adskiller filosofien fra fællesskabet), der kendetegner fællesskabet. Dette sker ved, at fuldendelsen af individualiteten fremhæver fæl-

lesskabets *ufuldkommenhed*, hvilket er fællesskabet selv, da fællesskabet kun er fællesskab i det omfang, det ikke er fuldkomment eller substantielt. Var det substantielt, ville fællesskabet miste sin karakter af relation. Derfor kan det påstås, at monarken aktualiserer samlingen uden at fuldende fællesskabet: på trods af dialektikken indskrives den hegelske monark noget – der ikke er en politisk løsning, men former grænsen, den uundgæelige stopklods for den politiske løsning ifølge subjektiviteten. Forholdet modstår, insisterer og indskrives sig som adskillelse...Men adskillelsen *betyder* ikke, den flytter og i den betydning indskrives den. Det som den indskrives, det er forholdets *endelighed*. Forholdet er i endeligheden, fordi det er ikke-fuldendelsen. (det er altså ikke.) Og endelighedens tanke er uden tvivl nødvendigvis, hinsides det som hos Heidegger synes at underkaste den under en ‘enhed’ (subjektiv eller ej), en tanke om forholdet (Nancy 1981: 88).

Denne logik fordrer en tilbagetrækning af staten som totalitær substans. Det er kun i tilbagetrækningen af staten, at fællesskabet viser sig. Men fællesskabet viser sig som det, der altid allerede er trukket tilbage. Det vil sige ikke substantielt. Alligevel er fællesskabet som et ikke-substantielt væsen *mulighedsbetingelsen* for forestillingen om staten som det politiske stabile væsen, da det kun er fraværet af substans, der tillader en stræben efter en substantialisering. Dog viser fællesskabet som mulighedsbetingelse for forestillingen om substansen sig ligeledes at være en *umulighedsbetingelse* for realiseringen af staten som det politiske væsen, da fællesskabet ikke tillader en absolut, autonom substans, som vist i det følgende. Staten afviser den affirmation af separationen, der er nødvendig for at tænke fællesskabet. Nancys projekt er at gen-spore denne affirmation, hvilket forsøges udfoldet i den senere monografi.

Det blev fremhævet, at Hegels retsfilosofi kan forstås som et forsøg på at tilsidesætte fællesskabet til fordel for et absolut Subjekt, *in casu* staten. Problemet med staten er, at den ikke tillader at tænke fællesskabet som sådant. I stedet undertrykker den fællesskabet til fordel for en absolut totalitet. Denne undertrykkelse er aldrig fuldstændig ifølge Nancy, hvilket kan føres tilbage til to grunde. For det første er fællesskabet i Nancys forstand nødvendigt for overhovedet at kunne tænke substansen. For det andet er den totalitære substans aldrig virkelig absolut, aldrig total. I denne sammenhæng er det værd at citere en passage fra teksten ”La communauté désœuvrée” (1986), hvor Nancy fremfører et argument om totalitetens eller det autonome subjekts selvmodsigelse:

Det absolutte skal være det absolutte af sin egen absolutthed eller ikke være. Eller: for at være alene er det ikke tilstrækkeligt, at jeg er det, det er endvidere nødvendigt, at jeg er alene om at være alene. Hvilket er kontradiktorisk. Det

absoluttes logik udøver vold på det absolutte. Logikken forudsætter det absolutte i et forhold, som det afviser og ekskluderer i sit væsen (Nancy 1999: 18).

Dette argument er grundlæggende for at tilnærme sig en forståelse af Nancys fællesskabstanke. Det er vigtigt at holde sig klart, at der her er tale om en separation i absolut forstand. Det drejer sig med andre ord ikke om, hvorvidt det er muligt at være eller føle sig alene i dette eller hint øjeblik. Det drejer sig ikke om, hvorvidt man kan leve et liv uden at omgås andre mennesker i empirisk forstand. Spørgsmålet er, hvorvidt den absolutte separation er mulig, dvs. om det autonome individ i radikal forstand er plausibelt eller realiserbart. Med andre ord er det ikke en empirisk, men en *ontologisk* separation, der debatteres i denne komplekse passage, som nu skal udredes.

Hvorfor er det nødvendigt ikke blot at være alene, men at være den eneste der er alene for virkelig at være alene? Hvorfor er det ikke tilstrækkeligt blot at være alene? Såfremt man virkelig er alene, betyder det, at man er separeret fra alle andre. At være separeret fra alle andre betyder, at der er en *grænse* mellem et individ og alle andre. Skal man være *absolut* adskilt fra de andre, er det imidlertid nødvendigt, at grænsen mellem individet og de andre også er separeret fra de andre. Så længe der er en grænse mellem et individ og de andre, er der en kontakt mellem individet og de andre, da denne grænse både har en yderside og en inderside. Det vil sige, at den grænse, der adskiller et individ fra alle andre, ikke formår at adskille dem, da den samtidig udgør en *forbindelse* mellem dem, idet begge parter er i direkte forbindelse med grænsen. Heraf følger, at den absolutte separation kræver, at grænsen også er adskilt fra de andre. Dette er imidlertid ikke muligt, da den netop skulle udgøre grænsen mellem det autonome individ og de andre individer. Med andre ord kan adskillelsen kun være absolut, når der ikke er andre individer, hvorfor det er nødvendigt ikke blot at være alene for at være absolut alene, men at være den eneste der er (alene).

Problematikken er blevet fremlagt som vedrørende individer. Heraf sluttes, at det er forestillingen om den autonome person, der er blevet afvist. Implikationerne er imidlertid meget mere omfattende end ”blot” en afvisning af forestillingen om det autonome menneske. Den selvmodsigelse, der er blevet fremlæst, indebærer ikke blot en afvisning af forestillingen om den autonome person, men af forestillingen om det autonome eller absolutte subjekt i generel forstand. Hermed gøres op med den traditionelle subjektsmetafysik, hvor enheden underminerer fællesskabet, hvor fællesskabet underordnes individet. Men dette ”individ” kan lige så vel være et *fællesskab* i traditionel forstand. Der gøres kort sagt op med den totaliserende enhed, der ikke tillader fællesskabet, som Nancy fremlæser det.

Det er afgørende at slippe fri af totalitetstænkningen, såfremt man skal tænke fællesskabet. Hvor man som oftest tænker de autonome subjekters eksistens som fællesskabets forudsætning, er det netop denne autonomi, der ville forhindre fællesskabet. Det er blevet vist, hvorledes det absolutte subjekts grænse må afgrænse sig selv i forhold til det ydre, før subjektet kan kaldes absolut autonomt. Såfremt dette skulle blive realiseret – hvilket er umuligt – ville enhver overskridelse af grænsen være en umulighed. Det absolutte subjekt måtte være alene for at være absolut separeret, hvorfor der ikke ville være noget udenfor, der kunne etableres kontakt med. Det absolutte subjekt eller den totale immanens ville derfor per definition udelukke fællesskabet. Endvidere ender denne logik altid med totaliteten eller den absolutte immanens, hvor subjektet fremstår som det teleologiske slutpunkt, hvorfor logikken udgør en forhindring i tænkningen af fællesskabet: ”det er immanensen fra menneske til menneske, eller endda *mennesket*, absolut, betænkt som den immanente væren par excellence, der konstituerer forhindringen for en fællesskabstanke” (Nancy 1999: 15). Når mennesket her betegnes som en immanent væren, er *immanens* ikke at forstå i en deleuziansk betydning, hvor immanensen netop ikke lukker sig om sig selv i restriktiv forstand, men er ekspanderende og affirmativ. Endvidere ser Nancy ikke individet som det afgørende opgør med totalitarismen og tyranniet. Individet er blot en fortsættelse af den totalitære tanke, der bygger på fællesskabets fravær eller enhedens, totalitetens dominans.

Skal man tænke fællesskabet og undgå totalitarismen, er det ikke tilstrækkeligt blot at tilføje et politisk eller socialt aspekt til individet som autonomt væsen. I stedet må individet tænkes anderledes. Det er nødvendigt at tænke individerne på baggrund af en oprindelig *tiltrækning*. ”Fællesskabet er i det mindste individets *clinamen*” (Nancy 1999: 17). For at tænke fællesskabet er det nødvendigt at tænke en oprindelig tiltrækning fra det ene individ til det andet, hvilket ingen tanke om det absolutte subjekt eller individ kan tillade.

Det kan nu foreløbig konkluderes, at Nancy i ”La juridiction du monarque hégélien” viser, hvorledes det absolutte subjekt uundgåeligt er selvdestruktivt. Denne auto-dekonstruktion følger, da subjektet kun kan konstituere sig på baggrund af en tilsidesættelse af dets ydre, der dog altid viser sig at være i dets indre, da ydersiden af grænsen ikke er noget, der kan tilskrives eller tilføjes senere, men tværtimod er betingelsen for forestillingen om individet. Individet forsøger i den totalitære logik at fortrænge sin egen mulighedsbetingelse ved at fremstille sig som absolut autonomt. I denne sammenhæng er der ikke forskel på, om individet opfattes som en enkelt person eller et større fællesskab. Afgørende er, at denne logik bygger på en forestilling om den absolutte immanens, dvs. totalitet.

Det absolutte, substantielle subjekt blev afvist på grund af dets selvmod-

sigelse. I den sammenhæng blev det ligeledes vist, at det absoluttes logik nødvendigvis udelukker fællesskabet, som det aspekt, der destabiliserer det absolutte subjekt. Ikke desto mindre trængte og trænger fællesskabet sig på via det absoluttes selvmodsigelse:

Ekskluderet af metafysikkens absolutte-Subjekts logik (Selv, Vilje, Liv, Ånd, etc.) kommer fællesskabet nødvendigvis tilbage og *skærer i* dette subjekt via selve denne logik...Forholdet (fællesskabet) er, hvis det *er*, kun det, der per princip nedbryder den absolutte immanens' autarki – og dette på dens lukning eller dens grænse (Nancy 1999: 18f).

To mulige misforståelser i forlængelse af dette citat må undgås. Argumentet indebærer ikke, at fællesskabet som opløsningen af substansen kommer *efter* substansen. Søger man at genetablere substansen, som om den er tabt på et tidligere tidspunkt, er det udtryk for en nostalgisk tanke, Nancy (og Nancys Hegel) distancerer sig fra. Han ser ikke fællesskabets opløsning af substansen som en kronologisk efterfølgende opløsning, men som en altid allerede virkende dekonstruktion: ”Det der er ’tabt’ ved fællesskabet – immanensen og en forenings intimitet – er kun tabt i den forstand, at et sådant ’tab’ er konstitutivt for ’fællesskabet’ som sådant. Det er ikke et tab: immanensen er tværtimod det, som, hvis den fandt sted, øjeblikkeligt ville likvidere fællesskabet” (Nancy 1999: 35). Endvidere vil Nancy ikke finde et fællesskab, der ligger forud for et imaginært substantielt fællesskab. Der er ikke tale om at finde noget, der kronologisk betragtet har været en gang, men som nu er glemt eller tabt. I stedet skal fællesskabet fremlæses, som den i hvert øjeblik aktive *afværkning* (*désœuvrement*) af substansen: ”Fællesskabet har ikke fundet sted...Samfundet er ikke bygget på ruinerne af et fællesskab... fællesskabet, langt fra at være det som samfundet havde brudt eller tabt, er *det, der sker os, det, der kommer til os* – spørgsmål, venten, begivenhed, imperativ – *med udgangspunkt i samfundet*” (Nancy 1999: 33f).

II

Det skal nu præsenteres, hvorledes Nancy i monografien *Hegel: L'inquiétude du négatif* (1997) genoptager de indsigter, der blev fremlæst i den tidlige analyse af fællesskabet hos Hegel. Det første, der må slås fast, er imidlertid, at stilen i de to tekster er radikalt forskellig. Den tidlige artikel var en eksemplarisk dekonstruktiv læsning, der viste, hvorledes Hegels søgen efter en stabil substans ikke formåede at undertrykke og tilintetgøre sin (u)mulighedsbetingelse, nemlig fællesskabet. Ifølge Nancys artikel er der således en forskel mellem Hegels intentionale anliggende og hvad teksten egentlig udtrykker. Monografien er

derimod mere eksplicit affirmativ. Den er skrevet i hvad man kunne kalde en "indirekte, fri tale", hvor Nancy taler igennem Hegel og samtidig lader Hegel tale igennem sig på en måde, så de to stemmer ikke længere lader sig adskille. Dette er ikke nogen svaghed. I stedet formår Nancy herved at lade de to stemmer indgå i en konstruktiv dialog, hvor Hegels tænkning udfolder sig omkring aktuelle problematikker.

Var Nancys artikel fra 1981 ambivalent i spørgsmålet om det hegelske subjekt – altså i spørgsmålet om, hvorvidt subjektet er substantielt eller ej – er monografien mere entydig. Hegels subjekt, hvad enten man forstår det som et individ eller som et fællesskab, er i monografien ikke at forveksle med en substans. "Det hegelske subjekt er på ingen måde *selvet for sig selv*. Tværtimod er det essentielt det eller den, der opløser al substans" (Nancy 1997: 7). Nancy overtager således fra sin tidlige læsning forestillingen om, at der intet stabilt væsen er. Samtidig fornemmes allerede af dette citat, hvorledes Nancy vil forsøge at reaktualisere *negativitetsbegrebet*. Når subjektet ikke må forveksles med en substans, men netop er opløsningen af al substans, er der ikke langt til, at subjektets opløsning af substans indebærer et element af negativitet. Såfremt subjektet er opløsningen af substansen, medfører det, at subjektet selv må tænkes processuelt. Det kan ikke være en given entitet, som besidder den egenskab at opløse substansen. I stedet må subjektet altid allerede være handling. Nancy udtrykker det på følgende vis: "*Subjektet* er hvad det *gør*, det er sin handlen, og dets gøren er erfaringen af bevidstheden om substansens negativitet...om verdens passage gennem sin egen negativitet" (Nancy 1997: 8). På denne måde kan subjektet eller selvet ikke forudsætte sig selv - "*Selvets* eneste forudsætning er, at det ikke kan forudsætte sig selv" (Nancy 1997: 53) -, da det selv er en kommen til selvet i form af en overgang og bevægelse. I det omfang selvet relaterer sig til sig selv, sker det således i en relation, hvor de relaterede ikke er givne, men skabes i relationen. Tænker man dette i forhold til fællesskabet, betyder det, at fællesskabet ikke længere kan tilskrives en stabil væren med henvisning til et transcendent referencepunkt. Fællesskabet er i konstant bevægelse og transformation. Ifølge Nancy er Hegel vidne til verdens indgang i denne historie, hvor det ikke længere blot handler om at gå fra en form til en anden, fra en vision til en anden, men hvor *transformation* selv bliver det eneste referencepunkt. Fællesskabet kan kort sagt ikke længere tages for givet eller let tilgængeligt. Hvad Hegel byder os, er derfor at gøre os klar dertil, til at åbne for fællesskabets kommen som proces (Nancy 1997: 11).

Opgaven er således ikke en *repræsentation* af fællesskabet, da det netop ikke er givet. I stedet må det handle om en *præsentation*, hvor der først gives, åbnes, udstilles, hvilket indebærer en negation af ethvert givet nærvær. Vi erindrer, at subjektet, der negerer enhver substans (ethvert nærvær), heller ikke er en given

substans, men består i sin handle. Når subjektet giver fællesskabet, betyder det derfor, at fællesskabet ikke er noget, der tilføjes forudsatte subjekter. I stedet dukker subjekterne og fællesskabet op på samme tid: ”singulariteter og relationen er en og samme gave” (Nancy 1997: 28). Med Hegel forsøger filosofien derfor hverken at repræsentere eller begrunde fællesskabet, men at *åbne* sig selv for relationens totalitet, således som den åbner sig i hver eneste singularitet. Man må heraf ikke udlede, at subjektet (singulariteten) er et partikulært eksempel på fællesskabets generalitet. I stedet er subjektet netop kendetegnet ved, at det ikke kan underordnes nogen generel kategorisering uden at miste sin singularitet, da det ikke besidder et væsen. Ligeledes er relationens totalitet lig intet. Fællesskabet er blot lig sig selv i sin singularitet. Dette medfører, at subjektet og fællesskabet må tænkes som en vedvarende opdukken. Denne opdukken kalder Nancy også for *negativitet* (Nancy 1997: 32).

Når selvet eller subjektet i sig selv kan siges at være negationen, da subjektet intet andet er end sin underminering af substansen eller identiteten, kan Nancy hævde, at ”Hegel er den første til at tage tanken ud af identiteten og subjektivitetens herredømme” (Nancy 1997: 83). Denne traditionelle, substantielle subjektivitet er ikke at forveksle med Nancy-Hegels subjekt, der netop er negationen af subjektet og subjektiviteten. Subjektets negation af subjektet er imidlertid ikke at forstå som et selvmord. Subjektet eksisterer ikke først som en given entitet, hvorefter det udsletter sig selv. Subjektet er først i og gennem sin selvudslettende handling, hvilket indebærer, at det i sin væren er denne negation. Det vil sige, at i det omfang Hegels subjekt vender tilbage til sig selv, så vender det ikke tilbage til noget, det har været: ”*selv* bliver ikke det, som det allerede er: bliven, det er at være udenfor selvet – men således at dette udenfor, denne eks-position, er selve subjektets væren” (Nancy 1997: 86). Heraf udleder Nancy et dobbelt imperativ for enhver tænkning: giv aldrig afkald på hverken den *konkrete singularitet* eller på *negativiteten*. Positivt formuleret betyder det, at vi må tænke konkret negativitet. Det er i dette imperativ, at fællesskabstanken igen trænger sig på.

Når man skal tænke konkret negativitet, er det nødvendigt at begynde med den *anden*. Hvorledes skal dette forstås? Når selvet negerer sig selv i stedet for at vende tilbage til sig selv, går det over til en anden. Det kaster sig ind i den anden, som Nancy ville sige. Den konkrete negativitet begynder således ikke med selvet. Den begynder imidlertid heller ikke med den anden i traditionel forstand. Den anden negeres nemlig også i selvets negation, der som nævnt må forstås som en negation af al substans. I stedet begynder subjektet *med* den anden. Den enhed, der synes at give sig, når den ene er med den anden, må imidlertid heller ikke misforstås som en statisk enhed. Dette ville nemlig indebære, at de inkluderede individer ville kunne finde sig selv og hinanden

forenet i en fælles identitet. Denne væren den ene med den anden er således nødvendigvis ”et negativitetens fællesskab” (Nancy 1997: 87). Det vil sige, at jeg som subjekt i dette fællesskab negerer den andens identitet. Jeg tager den anden ud af sin statiske identitet for at gøre den anden min anden – ligesom det omvendte er tilfældet. Denne bevægelse ud af og ud over sig selv er derfor en slags tilegnelse af den anden. Det er imidlertid ikke en tilegnelse i den forstand, at den anden indordnes og identificeres indenfor min horisont. ”Relationen med den anden er, præcist i det omfang den er tilegnelse, tilegnelsen af negativiteten, hvorfra den kommer” (Nancy 1997: 88). Tilegnelsen er derfor at forstå som ophævelsen af al bestemthed og substans. Det erindres, hvorledes det blev understreget, at transformationen ikke er en transformation fra en form til en anden. Det vil sige, at negativiteten ikke må underordnes identiteten. Jeg negerer ikke den andens identitet for at give vedkommende en ny identitet. I stedet understreger negationen i sin ophævelse af den anden som givne anden, at den anden er en ikke-givne anden. Hermed er negationen ikke blot negationen af den anden. Negationen af den anden er derimod en påpegning af min egen andethed, alteritet: ”ved at tilegne mig den anden gør jeg det modsatte af en tagen i besiddelse eller en assimilation. Jeg reducerer ikke den anden til det samme; det er snarere den samme – det ensidede, lukkede og ”despotiske” ”jeg” – der gør sig anden” (Nancy 1997: 92). Man kunne udtrykke det som følger: subjektets og fællesskabets negation er ikke vores, det er *os*. Det er denne affirmative negation, der udtrykker, hvad det vil sige at være *med*, at være *vi*.

III

Kan denne noget abstrakte, ontologiske fællesskabstanke bidrage til en aktuel debat? Debatten, der her skal fokuseres på, er spørgsmålet om ”danskheden”. Danskheden som en givne værdi inddrages ofte i forsøget på at fremstille Danmark som et homogent fællesskab. Denne forestilling om et homogent, stabilt samfund afvises af Nancys fællesskabstanke, idet substansen fremstilles som illusorisk. Det vil sige, at den ofte fremhævede danskhed er et konstrukt. Dette betyder ikke, at diskursen omkring danskheden ikke er effektiv. Det betyder heller ikke, at der ikke er nogle værdier, som i dag synes at præge det danske samfund. Men det betyder, at disse værdier ikke er eviggyldige og statiske. Tværtimod er de fremkommet i et historisk forløb, og derfor kan de også ændre sig igen. Eller rettere, de ændrer sig løbende, hvorfor det er illusorisk og undertrykkende at påberåbe sig disse værdier som *givne*. Referencen til disse værdier som udtryk for Danskheden er undertrykkende, da illusionen om homogenitet indebærer en eksklusion af de individer, som ikke svarer til den

homogene identitet. Samtidig indebærer den også en undertrykkelse af de individer, som rent faktisk inkluderes i det homogene, statiske fællesskab. Disse individer undertrykkes, da de fratages deres singularitet, når de indordnes under en generel identitet. Vi så imidlertid, at denne homogene, substantielle fællesskabsforståelse, skønt den forsøger at undertrykke sin mulighedsbetingelse, aldrig helt kan undertrykke sin egen negation. Vores opgave bliver derfor i forlængelse af Nancy og Hegel at forsøge at udfolde, hvad det vil sige at leve i Danmark, her og nu, hvor det homogene fællesskab vedvarende negeres af negativiteten, det vil sige af det heterogene fællesskab. Vi må kort sagt lade komme til udtryk, at den danske enhed aldrig er én, men i stedet består af en diversitet, der negerer sin egen tendens til substantivering.

Noter

¹ Efter afsluttede studier ved Sorbonne i Paris har Jean-Luc Nancy siden 1968 undervist i filosofi ved Université des Sciences Humaines de Strasbourg.

² Nancys filosofi er stærkt inspireret af Martin Heideggers fundamentalontologi. I et af sine hovedværker skriver Nancy ligefrem, at vores opgave i dag er at genskrive *Sein und Zeit* (Jf. Nancy 1996: 118, note 1). Med andre ord er Nancys projekt en radikaliserings af Heideggers antydninger om, at *Mitsein* ikke er afledt i forhold til *Dasein*.

³ Nancy tilhører sammen med blandt andre Alain Badiou, Philippe Lacoue-Labarthe og Sarah Kofman den generation af franske tænkere, der har fået sin filosofiske uddannelse i 60'erne, hvor "forskels-tænkere" som Jacques Derrida og Gilles Deleuze begyndte at vinde indflydelse og fungere som inspirationskilder. På trods af de tydelige spor af disse tænkere og Heidegger i Nancys forfatterskab, har han insisteret på en vedvarende beskæftigelse med Hegel.

Litteraturliste

Deleuze, Gilles: *Différence et répétition*, Presses Universitaires de France, Paris 1968.

Hardt, Michael: *Gilles Deleuze: An Apprenticeship in Philosophy*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1993.

Nancy, Jean-Luc: "La juridiction du monarque hégélien" in *Rejouer le politique* (ed. Nancy & Lacoue-Labarthe), Galilée, Paris 1981, pp. 51-90.

Nancy, Jean-Luc: *La Communauté Désœuvrée*, Christian Bourgois, Paris (1986) 1999.

Nancy, Jean-Luc: *Être singulier pluriel*, Galilée, Paris 1996.

Nancy, Jean-Luc: *Hegel: L'inquiétude du négatif*, Hachette, Paris 1997.

Nancy, Jean-Luc & Philippe Lacoue-Labarthe: "Ouverture" in *Rejouer le politique* (ed. Nancy & Lacoue-Labarthe), Galilée, Paris 1981, pp.11-28.